

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

На правах рукопису

Наливайко Володимир Сидорович

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ,
ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

**Спеціальність 12.00.08 - кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук**

Київ - 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінології Національної академії внутрішніх справ України.

Науковий керівник— доктор юридичних наук, професор Джужа Олександр Миколайович, Національна академія внутрішніх справ України, начальник кафедри кримінології

Офіційні опоненти — заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ Лановенко Ігор Петрович, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, провідний науковий співробітник
— кандидат юридичних наук, доцент Фаренюк Сергій Якович, Київський інститут внутрішніх справ при НАВСУ, начальник кафедри кримінально-виконавчого права

Провідна установа — Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права, м. Харків

Захист відбудеться 25 лютого 2000 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 при Національній академії внутрішніх справ України (252035, м. Київ, Солом'янська пл., 1)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ України (252035, м. Київ, Солом'янська пл., 1)

Автореферат розісланий “23” січня 2000 р.

**Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук, професор**

А. В. Іщенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Серед фундаментальних показників цивілізованої правової держави одне з провідних місць посідає захист інтересів та охорона прав усіх її громадян, у тому числі засуджених, і ефективна ресоціалізація колишніх злочинців. Саме ресоціалізація особи, звільненої з місць позбавлення волі, покликана забезпечити відновлення і розвиток її соціально корисних зв'язків і відносин з суспільством, розвиток цілісної особистості, здатної до об'єктивного ставлення як до оточуючого світу, так і до самої себе, світоглядного вибору, орієнтованого на загальнолюдські й національні цінності.

Програма ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, будується не стільки на викоріненні негативних рис характеру вчорашнього засудженого (перевихованні), скільки на формуванні у ньому позитивного (саморозвитку та самоудосконаленні). Тому у концепції “Основні напрями реформи кримінально-виховної системи в Україні”, наголошується, що ресоціалізація злочинця і звільненого від покарання повинна підтримувати його самоповагу, заохочувати формування його суспільних поглядів і звичок, які б допомагали йому реалізовувати можливості як повноцінного члена суспільства.

Проблема ресоціалізації особистості звільнених з місць позбавлення волі знайшла відображення у низці досліджень. Серед психологів і педагогів над нею плідно працювали: П.П.Блонський, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, І.М.Драгунова, О.В.Дулов, В.О.Крутецький, І.С.Кон, О.І.Кочетов, О.О.Леонтєв, А.С.Макаренко, А.Ф.Нікітін, С.Я.Рубінштейн, В.О.Сухомлинський, Д.І.Фельдштейн, Л.Б.Філонов, В.Є.Чудновський, Н.М.Шкулєнда та ін. На перший план висуваються питання ресоціалізації як процесу відновлення особистісних якостей і рис людини, набуття мотивів суспільно-корисної діяльності, критичного ставлення до власних вчинків і прогнозування їх наслідків. Аналізуючи сутність процесу ресоціалізації, вчені вказують на його складність, поетапність, пряму залежність від рівня соціально-економічного розвитку суспільства.

Кримінально-правові аспекти ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі, які включають, насамперед, питання сутності рецидиву та його ознаки, так чи інакше присутні у дослідженнях М.Гродзинського, М.М.Гернета, О.М.Жижилєнка, Т.М.Кафарова, В.М.Кудрявцева, Ю.В.Солопанова, О.М.Яковлева та ін. У більш широкому кримінологічному плані ці питання аналізували О.О.Герцензон, В.В.Голина, І.М.Даньшин, О.М.Джуза, Г.Г.Кочаров, Н.Ф.Кузнецова, Є.В.Кузнецова, В.І.Курляндський, Є.М.Моїсєєв, О.С. Міхлин, В.Г.Панасевич, М.О. Стручков, С.С.Степичев.

Розкриття сутності процесу ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі,

здійснюється з урахуванням проблеми психологічного відчуження особистості та його кримінологічної оцінки. Вагомий внесок у розробку типологічної характеристики способу життя дезадаптованих злочинців зробили Ю.А.Александровський, О.Д.Глоточкін, В.М.Кудрявцев, І.В.Шмаров, Ф.Р.Сундуоров та ін. Проблемі соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, присвячені праці В. М. Трубникова.

Реформування нашого суспільства торкається усіх сфер життя. У такому контексті ведеться послідовна робота щодо розробки та прийняття нового законодавства, яке б відповідало вимогам світових стандартів. Метою реформування кримінально-виконавчої системи нашої держави є гуманізація, диференціація виконання покарання, приведення умов відбування покарання у відповідність до міжнародних норм. Ці питання, на нашу думку, будуть вирішені у разі створення якісно нової законодавчої бази, належного матеріально-технічного забезпечення, впровадження нових форм і методів роботи стосовно ресоціалізації засуджених, залучення до цієї справи висококваліфікованих фахівців. Зрозуміло, що реформа у сфері виконання кримінального покарання — завдання надзвичайно складне і взаємозв'язане з різними суспільними процесами. Зокрема, темпи і якість кримінально-правової реформи залежатимуть від швидкості виходу нашої економіки з кризи, успішності подолання таких негативних явищ, як інфляція, безробіття, жебрацтво, дармоїдство тощо.

Проект нового Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає посилення диференціації та індивідуалізації порядку, умов виконання і відбування кримінального покарання. З цією метою намічається створення установ відкритого типу (виховно-трудова заклади), напіввідкритого типу (колонії), закритого типу (тюрми). Це дозволить диференціювати засуджених з урахуванням характеру скоєного злочину, його виду, кількості судимостей, морально-психологічних особливостей злочинця, тощо. А це, в свою чергу, сприятиме активізації процесу ресоціалізації засуджених і осіб, які звільнені від відбування покарання.

Сьогодні, як відомо, злочинність на Україні зростає, причому кожен п'ятий злочин вчинюється повторно, тобто є рецидивом. Отже, проблема вдосконалення ресоціалізації злочинців є вельми актуальною.

Вона також недостатньо науково-методично розроблена. Вищезазначене і обумовило вибір нами теми дисертаційного дослідження.

Мета дослідження. На основі комплексного теоретичного аналізу існуючої практики розробити цілісну систему правових і кримінологічних заходів, спрямованих на поліпшення ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Відповідно до мети поставлені наступні основні **завдання:**

- визначити наукові засади ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;
- класифікувати особистість звільненого від відбування покарання за типологічними

ознаками;

- удосконалити форми і методи роботи правоохоронних органів щодо ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;
- на основі вивчення та узагальнення позитивного досвіду інших країн стосовно процесу ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі внести пропозиції, спрямовані на удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері.

Для вирішення вказаних завдань використовувалися такі **методи**, як теоретичний аналіз джерел; вивчення і узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду; анкетування та інтерв'ювання; цілеспрямоване психолого-педагогічне спостереження і аналіз поведінки засуджених у процесі ресоціалізації; статистична обробка матеріалів дослідження.

З метою забезпечення репрезентативності експерименту, перевірки достовірності та об'єктивності отриманих результатів і висновків вивчались особові справи та інші необхідні документи спецконтингенту установи 0В-302/42 (колонія посиленого режиму, 310 ос.), установи 0В-302/84 (колонія посиленого режиму, 80 ос.), установи 0В-302/123 (колонія-поселення для осіб, які твердо стали на шлях виправлення, 30 чол.), установи 0В-302/177 (слідчий ізолятор, 45 ос.), Ковельської виховно-трудова колонії (123 ос.).

Велось наукове спостереження за процесом реабілітації осіб, що повернулись з місць позбавлення волі, у Львівському регіональному центрі соціальної адаптації (м. Броди Львівської області, 360 ос.), а також у ресоціалізаційному центрі “Милосердя” (с. Березолуки Рожищенського району Волинської області, 37 ос.).

Наукова новизна дисертації полягає, насамперед, у визначенні умов ефективної ресоціалізації колишніх злочинців; у теоретичному та експериментальному обґрунтуванні сучасної методики ресоціалізаційної діяльності.

На захист виносяться такі положення:

- визначення понятійного апарату і дефініцій ресоціалізації як процесу, який розпочинається у засуджених під час відбування покарання в місцях позбавлення волі і логічно продовжується після їх звільнення;
- підходи до здійснення кримінологічного аналізу рецидиву з боку осіб, звільнених з місць позбавлення волі, природи та механізму вчинення ними повторних злочинів;
- заходи попередження рецидиву на рівні індивідуальної профілактики;
- проблеми нормативного й організаційного забезпечення правоохоронної діяльності у цій сфері та пропозиції щодо їх розв'язання;
- висновок про доцільність створення відповідних реабілітаційних центрів;
- обґрунтування необхідності комплексного підходу до вирішення проблем ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, з обов'язковим залученням до цього всіх

правоохоронних органів, структурних підрозділів державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, благодійних організацій та широкої громадськості;

- конкретні рекомендації щодо вдосконалення законів України “Про місцеві державні адміністрації” та інші нормативні акти, які регламентують відносини у сфері ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці науково-методичних пропозицій, які використані для поліпшення ресоціалізаційного процесу осіб, звільнених з місць позбавлення волі, і спрямовані на активізацію їх і залучення до суспільно корисної праці, та участі у громадсько-політичному житті суспільства.

Результати дослідження знайшли застосування у лекційно-методичній роботі з молоддю, із засудженими, що відбувають покарання в установах Волині, Львівщини, Рівненщини, Хмельниччини, Закарпаття. Окремі його положення можуть бути безпосередньо використані правоохоронними органами для реалізації завдань правової освіти населення, а також здійснення ресоціалізаційної діяльності в установах відбування покарання.

Особистий внесок автора полягає у теоретичному обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної теми; визначенні умов ефективної організації ресоціалізації; проведенні експериментальної перевірки результатів цієї роботи.

Апробація результатів дослідження. Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювались через виступи здобувача з доповідями і повідомленнями на районних та обласних нарадах, лекційну роботу у Волинському технічному університеті, у пропагандистській діяльності з правового виховання особового складу правоохоронних органів та населення. Матеріали дослідження висвітлювались у наукових публікаціях, газетних статтях.

Основні положення дисертації доповідались 14 квітня 1999 року на науковій конференції “Проблеми реформування правової системи України”, яка проходила на базі юридичного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки, а також на міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми удосконалення законодавства та практика його застосування з урахуванням прогнозу злочинності”, що відбулася 20-21 травня 1999 року в Луганському інституті внутрішніх справ України.

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 5-ти наукових працях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що мають шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел (146 найменувань). Дисертація викладена на 142 сторінках і містить додаток на 20 сторінках. У ній наведено 12 таблиць та 5 малюнків, графіків, схем. Загальний обсяг дисертації становить 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначені його мета і завдання,

охарактеризована методика, показані наукова новизна та практичне значення роботи, подано відомості про апробацію дослідження.

Перший розділ **“Рецидивна злочинність серед осіб, звільнених з місць позбавлення волі”** складається з двох підрозділів. Дається теоретичний аналіз кримінально-правової, кримінологічної, психологічної та педагогічної наукової літератури з теми дослідження.

У першому підрозділі **“Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності серед осіб, які звільнені з місць позбавлення волі”** досліджується взаємозалежність рівня рецидиву злочинності від ефективності ресоціалізації. На основі аналізу наукових джерел підтверджено, що ресоціалізація осіб, звільнених з місць позбавлення волі, є складним процесом відновлення, збереження і розвитку соціальне корисних зв'язків і відносин засудженого у період відбування ним покарання і на першому етапі його життя після звільнення. Виконання покарання спрямоване на те, щоб не допустити рецидиву злочинів або ж зменшити рівень рецидивної злочинності. Застосовуючи покарання, суспільство повинне допомогти особам, звільненій з місць позбавлення волі обрати суспільно корисний напрям життєдіяльності й тим самим попередити повторення злочинних діянь.

У дисертації стверджується, що: 1) покарання сприятиме ресоціалізації злочинця, якщо воно буде відокремленим від традиційного жорстокого покарання у вигляді помсти і буде вирішувати такі завдання; 2) гуманне ставлення до колишнього злочинця є обов'язком суспільства, якщо воно заінтересоване у позитивному результаті (каятті та виправленні):

- створення нових за змістом і формою місць відбування покарання;
- забезпечення діяльнісного підходу до перебування засудженого у місці позбавлення волі;
- забезпечення належного культурного рівня розвитку особи.

У ході дослідження виявлено, що поняття “ресоціалізація осіб, звільнених від покарання” є складним багатомірним процесом, який поєднує наступні аспекти: змістовий, психологічний, соціальний. Під змістовим аспектом розуміємо сукупність заходів спрямованих на перевиховання особи, її розвиток і удосконалення. Психологічний аспект передбачає обов'язкове врахування психологічних особливостей особи засудженого. Соціальний аспект ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі реалізується у контексті суспільних зв'язків індивіда. Саме наявність названих аспектів пояснює специфіку процесу ресоціалізації осіб, які відбули покарання, своєрідність його емоційного забарвлення та особистісної спрямованості.

Визначаються основні групи обставин, які сприяють ефективній ресоціалізації, вплив примусово-виправних засобів на рівні рецидиву серед осіб звільнених з місць позбавлення волі. Детально розглянуто механізм зв'язку: “людина - середовище - злочин - нове середовище - новий злочин”.

У другому підрозділі **“Особистісно-ситуаційна природа та механізм протиправної**

поведінки осіб, звільнених з місць позбавлення волі” аналізується зміст і сутність процесу ресоціалізації, його соціально-психологічні закономірності. Характеризується біосоціальна сутність людини, виходячі з гармонійного поєднання індивідуального (Я) і соціального (МИ).

У дослідженні з’ясовано, що на ефективність процесу ресоціалізації впливає чимало факторів, які ми умовно поділили на дві групи: а) зовнішні (умови, обставини, оточення, які безпосередньо позитивно чи негативно діють на особу, підкріплюють або, навпаки, послаблюють існуючу спрямованість її поглядів, переконань, мотивів діяльності); б) внутрішні (властивості особи, які виражають її готовність, бажання і потребу стати іншим, самому змінити свою орієнтацію, налагодити корисні зв’язки з суспільством, тобто, перевиховатися).

Визначено фактори, які спонукають до скоєння нового злочину, а також обставини, котрі сприяють хибному моральному становленню особистості. Розглядається поведінка і спілкування дезаптованих осіб. Звільнені з місць позбавлення волі нами вивчаються як суб’єкт процесу ресоціалізації. Робиться висновок, що ресоціалізація повинна формувати морально-психологічну готовність творити, діяти, спілкуватись у нових умовах, швидко включатись у виробничу та громадську діяльність без додаткових витрат енергії та подолання внутрішнього опору і напруження.

Другий розділ **“Кримінологічні та організаційно-правові засади ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі”** об’єднує два підрозділи. Тут визначено завдання правоохоронних органів у справі ресоціалізації, розглянуто проблеми правового забезпечення даної діяльності.

У першому підрозділі **“Заходи попередження рецидиву злочинів з боку осіб, які звільнені з місць позбавлення волі, та їх соціальної адаптації”** приводиться їх класифікація за метою, ознакою регулювання кримінально-процесуальним законом, характером заходу.

У дисертації аналізується стан ресоціалізаційної роботи серед неповнолітніх, звільнених з виховно-трудова колоній та вносяться конкретні пропозиції стосовно недопущення становлення на злочинний шлях так званих “важких” підлітків.

Автором розглядається цілісність процесу ресоціалізації і органічна єдність та взаємозв’язок у трьох її періодах: до засудження, під час відбування покарання, після звільнення.

Визначені і охарактеризовані функції ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, які є адекватними її структурі. До них належать:

1. Освітньо-пізнавальна — забезпечує формування у свідомості знань про норми права і правила поведінки, а також почуття відповідальності за скоєні правопорушення.
2. Визначально-детермінуюча — зумовлює спрямованість світогляду особи на усвідомлення відповідності правових норм її інтересам, життєвому самовизначенню, переорієнтації цінностей.

3. Регулятивно-коригуюча — полягає у корекції ставлення до навколишнього світу, формуванні цілісної та стійкої життєвої позиції.

4. Стимулююча — акцентує увагу на позитивних рисах звільненої від покарання особи, що ефективно впливає на її перевиховання, сприяє інтелектуальному розвитку, мобілізації творчих сил.

5. Діагностично-прогностична — забезпечує глибоке розуміння суб'єктом суті та взаємозв'язку явищ оточуючого соціального середовища і можливість передбачення тенденцій їх розвитку, свого призначення і ролі у соціумі.

6. Трансформаційна — сприяє перетворенню правових, етичних, моральних знань у внутрішні переконання і принципи особистого життя колишнього засудженого.

7. Оціночно-критеріальна — полягає в оцінці звільненим соціальної орієнтації інших суб'єктів, здатності вести аргументовану полеміку, відстоювати свої погляди.

8. Виховна — сприяє формуванню гуманно спрямованої особи, яка відбула покарання, залученню її до культурних надбань, участі у творчому освоєнні духовних цінностей.

9. Соціально-адаптивна — орієнтує на гармонійне узгодження загальносупільних, групових та особистих поглядів, інтересів, запитів.

10. Розвиваюча — свідчить, що ресоціалізація слугує умовою її подальшого позитивного розвитку та вдосконалення.

У другому підрозділі **“Форми і методи діяльності у сфері ресоціалізації засуджених до позбавлення волі та звільнених після відбування цього покарання”** окреслено напрямки діяльності органів внутрішніх справ у сфері ресоціалізації. А саме:

1. Профілактична діяльність, яка ґрунтується на виявленні та усуненні несприятливих психобіологічних, психолого-педагогічних, юридичних та інших факторів, що зумовлюють відхилення у психічному та соціальному розвитку особи, її поведінці і конкретних діях. Зміст цієї профілактики становлять: роз'яснення необхідності дотримання правових норм і правил поведінки; створення умов для нормального розвитку особи, її освіти та вибору професії; організація заходів щодо забезпечення програми позитивної життєдіяльності осіб, які скоїли злочини і відбули покарання; соціальний захист раніше засуджених.

2. Психологічна корекція особи злочинця, основним завданням якої є усунення негативних явищ соціального мікросередовища, труднощів у спілкуванні та міжгрупових взаєминах, формування активної життєвої позиції.

3. Соціально-правова терапія, тобто правоохоронна діяльність в умовах дефіциту людяності, що негативно позначається на соціалізації особи та її поведінці. У загальному вигляді у цій діяльності реалізуються такі цілі: корекція відхилень у поведінці на основі індивідуально-диференційованого підходу; визначення типу особистості, її особливостей, що

характеризують ступінь соціальної дезадаптації; надання кваліфікованої допомоги у формуванні взаємин, що сприяють нормальній соціалізації.

4. Соціальна реабілітація, тобто діяльність, спрямована на здійснення системи організаційних, правових, культурних, освітніх, лікувальних, оздоровчих та інших соціальних заходів щодо відновлення фізичного і морального стану тих, хто цього потребує. Без соціальної реабілітації неможливе повернення засуджених до повноцінного життя у суспільстві.

Окремо виділено принципи їх діяльності:

- надання соціальної допомоги людині, незалежно від її віку, національності, переконань, соціального статусу, сфери зайнятості, місця проживання;
- гуманності, який означає орієнтацію на пріоритет загальнолюдських цінностей, узгодження інтересів суспільства і потреб особи в отриманні соціальних послуг;
- поєднання допомоги із самопомогою, суть якого в тому, щоб спиратися на потенціал особи та її прагнення сприйняти позитивний соціальний вплив;
- інтеграції, який передбачає взаємодію усіх суспільних інститутів, заінтересованих у продуктивному процесі ресоціалізації;
- адаптації, що визначає особливості включення різних категорій колишніх засуджених у суспільно корисну діяльність;
- комплексного підходу, який означає використання широкого спектра прийомів та засобів вирішення проблеми ресоціалізації особи відповідними державними, громадськими і приватними установами й організаціями;
- етичності, що потребує вмілого використання наявної інформації із збереженням в необхідних випадках конфіденційності;
- поваги до особистості, який передбачає опору на її позитивні риси та властивості;
- взаємної довіри як основи ефективної ресоціалізації особи;
- систематичності, який означає послідовність і безперервність ресоціалізаційної роботи.

До основних форм профілактичної діяльності можна віднести: а) індивідуальну, сутність якої полягає у здійсненні соціальної реабілітації відповідно до потреб особистості, характеру її проблем; б) групову, призначенням якої є організація соціально значущих ініціатив, участі особи у суспільно корисній діяльності; в) підвищення культурно-освітнього та професійного рівня засуджених; г) соціально-психологічну та юридичну підтримку, в ході якої виявляються та окреслюються основні напрями виходу з проблеми, що хвилює особу.

Третій розділ **“Проблеми правового регулювання ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі”** розкриває теоретичну та експериментальну базу нових форм і методів ресоціалізаційної діяльності.

У першому підрозділі **“Використання позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері ресоціалізації”** на основі аналізу досвіду ресоціалізаційної діяльності у зарубіжних країнах стверджується, що у всіх демократичних державах працюють над удосконаленням системи виконання покарання, перевиховання засуджених і повернення її до нормального життя.

Дослідженням встановлено, що створити задовільні умови ресоціалізації особи доцільно шляхом реалізації її змістового, організаційно-методичного і психологічного аспектів. Змістовий аспект передбачає процес ресоціалізації з метою забезпечення її саморозвитку і самоудосконалення. Організаційно-методичний аспект - забезпечує формування соціально орієнтованого мислення вчорашніх засуджених і вироблення у них законослухняної поведінки. Психологічний аспект полягає у досягненні особистістю усвідомлення своєї провини і каяття.

Ці три аспекти інтегровано у роботі Центру реабілітації “Милосердя” (Волинська область).

Основними принципами роботи Центру є:

- 1) добровільність вступу до нього, який передбачає самовиховання і саморозвиток особистості та ґрунтується на свідомому виборі свого майбутнього;
- 2) віра в людину, опора на її позитивні риси та якості;
- 3) перевиховання у суспільне корисній діяльності, спілкуванні з іншими людьми;
- 4) гуманне ставлення до людини, визнання її найвищою цінністю у суспільстві;
- 5) активність членів Центру, яка проявляється в їх участі у господарській, культурно-масовій, освітній, пропагандистській та іншій роботі;
- 6) індивідуалізація та диференціація виховної роботи, що означає врахування психологічних особливостей кожного члена Центру і, відповідно, добір форм, засобів і методів виховного впливу на нього;
- 7) духовне самовизначення особи, що передбачає узгодженість життя людини з її внутрішнім світом, вірою і уподобаннями;
- 8) вільний вихід з Центру.

Організовуючи роботу Центру, ми акцентували увагу саме на ресоціалізаційному напрямі і визначили такі основні методи виховного впливу: а) індивідуальні бесіди; б) психологічні тести і тренінги; в) забезпечення дотримання режиму і розпорядку роботи, а також виконання обіцянок членів Центру, яку вони дають при вступі; г) залучення до продуктивної праці та розподілу її результатів; д) участь у культурно-масовій, освітній, лекційній, спортивно-оздоровчій, релігійній діяльності Центру; е) застосування матеріального і морального стимулювання; є) сугестивні (навіювальні) методи.

Проаналізувавши стан рецидивної злочинності у Рожищенському районі з 1992 по 1998 рік, ми дійшли висновку, що працюючи зі злочинцями у напрямі їх виховання, створивши необхідні для життя та праці умови, залучивши їх до суспільно корисної роботи, можна значно

зменшити кількість повторних злочинів.

Другий підрозділ **“Проблеми удосконалення законодавства, що регламентує процес ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі”** присвячено огляду сучасного вітчизняного законодавства стосовно проблеми ресоціалізації. Подано конкретні пропозиції до проекту Закону про профілактику злочинів і правопорушень. Автор вважає за доцільне доповнити Закон України “Про зайнятість населення” окремою статтею “Обов’язки адміністрації підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності по виконанню вимог Закону України “Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі”.

У Законі України “Про місцеві державні адміністрації” ми пропонуємо поширити повноваження цих органів в галузі соціального забезпечення та соціального захисту населення і на осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Потребує доповнення Закон “Про місцеве самоврядування в Україні”, де б конкретно визначались завдання, повноваження та відповідальність посадових осіб щодо побутового і трудового влаштування осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Проведене нами експериментальне дослідження дає змогу визначити основні умови, за яких процес ресоціалізації осіб, звільнених від відбування покарання, буде більш ефективним. Такими умовами є: удосконалення змісту всієї діяльності ресоціалізаційного Центру; забезпечення особистої активності засуджених у процесі перевиховання; здійснення психолого-педагогічного управління ходом ресоціалізації колишніх засуджених.

На основі узагальнення результатів дослідження зроблено наступні **висновки**:

1. Розкрито поняття процесу ресоціалізації, доведена його сумісність на кількох етапах, починаючи з відбування покарання в місцях позбавлення волі і продовжуючи після звільнення, показана роль ресоціалізації у боротьбі з рецидивною злочинністю, наголошено на проблемних аспектах даного процесу і визначені підходи до підвищення його ефективності.

2. За допомогою експериментальних досліджень сформована концептуальна система поглядів щодо кримінологічного попередження правопорушень, які мають місце серед різних категорій осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

3. Розроблена діюча модель конкретних центрів з ресоціалізації і адаптації осіб, які відбули покарання, їх правового та матеріального забезпечення.

4. На основі аналізу чинного законодавства і практики його застосування внесено конкретні пропозиції щодо вдосконалення Законів України “Про зайнятість населення”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про місцеві державні адміністрації”, проекту Закону “Про загальну структуру, чисельність та функції кримінально-виконавчої системи України”, а також окремих відомчих нормативних актів.

5. Робиться висновок, що дана проблема потребує подальшого вивчення, зокрема, методів

ресоціалізаційної роботи зі звільненими, особливостей ресоціалізації неповнолітніх, співпраці правоохоронних та соціальних служб з урахуванням специфіки різних регіонів України.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено у таких публікаціях:

1. Наливайко В. С. Використання можливостей релігійних об'єднань у попередженні рецидивної злочинності /Вісник ЛПВС МВС України. —1998. — №2.— С. 206-210/.
2. Колб О.Г., Ліненко М.О., Наливайко В.С. Профілактика праворушень серед неповнолітніх у слідчих ізоляторах. /Навчальний посібник. Луцьк. — 1998. — 6,25 д. а./.
3. Наливайко В. С. Проблеми ресоціалізації особистості злочинця. /Науковий вісник ВДУ — 1998. — № 9 — С 115-117/.
4. Наливайко В.С. Ресоціалізація злочинців за кордоном та її особливості. /Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Бюлетень КІВС. — 1999. — № 4 — С. 65-67/.
5. Наливайко В.С. Досвід ресоціалізації злочинців за кордоном і її принципи. /Науковий вісник НАВСУ. — 1999. — № 2 — С 135-138/.

Анотації

Наливайко В.С. Кримінологічні проблеми ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. — Київ, 2000.

У дисертації досліджуються проблеми ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі. У ній дається кримінально-правова і кримінологічна характеристики цього процесу.

Розглянуто структурно-функціональні особливості соціальної адаптації осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі, у спеціально створених центрах в Україні. Вивчено досвід такої діяльності за кордоном, зокрема фундації “ДЕ ХУУП” (м. Дордреки, Королівство Нідерланди). При розкритті змісту і суті цього питання застосовано структурно-логічний підхід. Визначені та експериментально перевірені у центрі “Милосердя” (с. Березолуки, Волинь) основні умови ефективного здійснення ресоціалізації. Запропоновано типову модель центру соціальної адаптації, обґрунтовано доцільність діяльності його підрозділів. Результати дослідження знайшли практичне застосування в організації повсякденної роботи органів внутрішніх справ та установ з виконання покарань.

Ключові слова: рецидив; ресоціалізація; особа, звільнена з місць позбавлення волі; кримінологічні проблеми.

Наливайко В.С. Кримінологические проблемы ресоциализации лиц, освободившихся с мест лишения свободы. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право. - Киев, 2000.

В диссертации исследуются проблемы ресоциализации лиц, освобожденных из мест лишения свободы. Дана криминально-правовая и криминологическая характеристики этого процесса. Рассмотрены структурно-функциональные особенности социальной адаптации лиц, освобожденных из мест лишения свободы, в специально созданных центрах в Украине. Изучен опыт такой деятельности за границей, в частности фондации “ДЭ ХУУП” (г. Дордреки, Королевство Нидерланды). При раскрытии содержания и сущности данного вопроса применен структурно-логический подход. Определены и экспериментально проверены в центре “Милосердие” (с. Березолуки, Волынь) основные условия эффективного осуществления ресоциализации.

Предложена типовая модель центра социальной адаптации, обоснована целесообразность деятельности его подразделений. Результаты исследования нашли практическое применение в организации повседневной работы органов внутренних дел и учреждений по исполнению наказаний.

The key words: recidivism, resocialization, a person, released from places of imprisonment; criminological problems.

Volodymyr Nalyvaiko, “Criminological problems of resocialization of persons, released from places of imprisonment”. -Typescript.

The thesis for a candidate’s degree of Jurisprudence, specialty 12.00.08-criminal law and criminology, criminal-executive legislation. Kyiv, 2000

The thesis represents scientific research of problems of resocialization of former criminals. A close study of the criminal-legal and criminological aspects of this process is made. The structural and functional peculiarities of social adaptation of persons, who were released from places of imprisonment, were studied thoroughly in specially formed centers in Ukraine. Besides, the foreign experience of such problem is studied, for example: work of the foundation “De Hoop”/Netherlands/. During setting forth contents of the problem, the structural and logic approach was used.

The basic conditions of effective bringing into effect of resocialization were determined and they were experimentally checked in the center “Myloserdia” /Charity/ in the village of Berezolooky in Volyn region. The standard model of a center of social adaptation is proposed and the expediency of work of its subunits is grounded. The results of the research found its practical use in formation of special units, in their everyday work in the system of the Interior and in penitentiaries also.

On the basis of generalization of results of the research, such conclusions were made:

1. Resocialization of a convict-is a complicated process. That means a renovation, preservation, formation and strengthening of socially useful relations of the convict during serving the sentence and during an initial period of his life after releasing from the place of imprisonment. Solving of the problems of resocialization of convicts would assist prevention of recidivism and criminality in general.

Besides, that will assist the improving of treatment the convicts, who live in the conditions of poly-factor influence and in conditions of different conceptions of world understanding, pluralistic orientations. Each convict has the right of wider choice of the conceptions of the environment.

2. It is necessary to consider the problems of effective resocialization of criminals as a persistent and dynamic process of adoption by the individual the determined system, knowledge, norms and values, that give possibility to become a full-value member of the society. This system must ensure the complex of relations of such types: “human being-nature”, “human being-human being”, “human being-society”, “human being-world”.

3. The main task of bodies that defend law and order during the process of re-socialization of convicts, delivered from serving sentences, is ensuring prevention of crimes in general and of recidivism in particular. It means:

- that any penalty lies only in imprisonment of the individual for some definite and a concretely determined term;

- that any convict preserves his civil rights and it is possible to limit these rights only on the basis of the formal laws about serving sentences and only to such an extent that correspond to the requirements of the punishment;

- that any punishment must be imposed individually and in a differentiated way. The acting system of resocialization of convicts doesn't ensure reeducation of them, and reformation of their personalities in full measure.

Such a state is predetermined by absence of new models of resocializing work and because of insufficient vocational training of specialists, because of use of ineffective forms and methods of educational work.

5. The predominated condition of effective resocialization of former criminals is their inner readiness and wish to overcome their negative streaks. And only merely coordination of inner subjective factors with outer objective circumstances forms a reliable basis of an optimum process of resocialization of criminals.

6. It is expediency to satisfy the conditions of resocialization by means of realization of its substantial, organizational, methodical and psychological aspects.

The substantial aspect foresees such an organization of activity that could provide integrity of development of the individual and the value orientations of the activity, needs and motives of convict's activity

The organizational and methodical aspects provide a systematic influence on the individual, perfection of his habits to act, to analyze to be responsible for his own mistakes and for sees an integration of methods and ways of education and self-education.

The psychological aspect lies in formation of atmosphere of speaking and acting openly, in

formation of ability of the individual to his inner dialogic thinking and it means a stimulation of former criminals for self-knowledge and self-perfection.

7. It is expediently to realize an effective resocialization of criminals by means of introducing of new forms and methods of resocializing activity, and also by means of formation of resocialization centres of new types in order that the work of these centres would be based on benevolent treatment of former criminals.

8. The effectivity of resocialization of criminals is much more higher in an experimental resocialization centre. Supplying the individual with place for living, food, medical service and involving him in labour activity exerts influence upon the individual in general and on his understanding of guilts before the society, exerts influence on him to be ready for repentance for reinterpretation of his behavior, evolution of his activity, all that has influence upon the level of readiness of criminals to understand their inner choice of motives and aims of activity /according to their personal worth/.

9. The conditions of making the process of resocialization more active are the following:

- Integration of different forms and methods of influence on the individual, and on the basis of it-formation of the system of understanding of the process of resocialization by the individual himself,
- Ensuring every convict a status of a subject of the educational process predominates his emotional and strong-willed inclination for solving any problems, for analyzing phenomena and events of life, and that will help to create a humanitarian vital attitude,
- Methods of resocialization activity that ensure influence on an individual, ensure also formation of his personal attitude to everything what happens in his life;
- Only professional skill and high level of culture of the serving staff give possibility to introduce active forms of educational work of cooperation, creation of proper conditions of life, introducing effective psychological and pedagogical methods, ensuring of optimum control of resocialization of convicts, released from penitentiaries.

The key words: resocialization, criminological problems, social adaptation prevention of crimes, executive legislation.